

NyT. Debatt:

Åsikter på denna sida representerar inte nödvändigtvis tidningens ståndpunkt.

FJÄLLKOR betade längs fjällkedjan redan för flera tusen år sedan. Arkeologiska fynd visar att det fanns permanenta bosättningar i norra Sverige långt innan samerna vandrade in. Innan samerna fick ensamrätt på rennäringen var det faktiskt fjällbönderna som ägde fler renar än samerna i Härjedalen. **Infälld bild:** Orter, fjäll och sjöar skyltas om på samiska. *Foton: Privat*

Flera folkgrupper i norr med lång historik

OPINION: OLLE LARSSON

Sverige har sedan drygt hundra år särrättigheter för samer, rättigheter som andra etniska grupper inte har. Detta är ingen randföreteelse; 35 procent av Sveriges yta är öronmärkt för renbete, och där dikterar samerna villkoren för jakt och fiske. Ungefär hälften av Sveriges yta nyttjas till renbete. Detta är diskriminerande mot andra invånare i dessa områden, menar debattören, som även pekar på att samerna kallas ursprungsfolk, trots att dessa områden varit bebodda i tusentals år före deras ankomst.

Den nu gällande rennärlagen (1971) bygger på de första renbeteslagarna 1886-1928. Dessa i sin tur utgick från dåtidens kunskaper och, bland annat, naturligtvis också på de då rasbiologiska uppfattningarna. Rennärlagsstiftningen lägger en grund för särrättigheter till renägande samer – rättigheter till mark och vatten som varken ges till icke-renägande samer eller till andra etniska historiska folkgrupper i norra Sverige. Samerna ges dessutom i grundlagen en status som urfolk i Sverige. Uppenbarligen vilar även det på dåtida kunskaper och uppfattningar – man trodde sig veta hur det förhöll sig. Sammantaget innebär det att politik och statliga förvaltningsmyndigheter alltmer och systematiskt prioriterar samisk rennäring och samekultur i norra Sverige.

Genom rennärlagen dikterar i praktiken renägarna villkoren för jakt och fiske över stora delar av fjällvärlden. Det finns cirka 4600 renägare med minst en ren. Den största makten har av staten tilldelats de några hundra största renägarna, makten i samebyarna utgår från det antal renar man äger. Detta är diskriminerande inom den samiska etniska gruppen liksom gentemot andra etniska historiska folkgrupper och mot övriga invånare i dessa områden. Rennäringen har sammantaget en stor påverkan även på markanvändning i övrigt och på andra näringar i norr.

Sametinget kallar Jämtland och Härjedalen för Sapmi, "samernas land". Sametinget är en etniskt baserad politisk intresseorganisation och samtidigt en statlig

myndighet. Det disponerade år 2019 nästan 240 miljoner kronor. Tinget agerar alltså som etniskt särintresse med direkt verkan över halva landet, där den övervägande delen av insatserna fokuserar på de renägande samernas intressen. Samtidigt baserar sig Sametinget som politiskt organ på enbart ungefär 5000 röstande i valet 2017. Detta ska jämföras med att det i de norra länen finns mer än 900 000 invånare, naturligtvis de flesta i kuststäderna. Utifrån detta menar jag att sametinget har låg legitimitet och det är orimligt att de har så stort inflytande på bekostnad av andra näringar, andra etniska historiska folkgrupper och övrig befolkning i norra Sverige.

Vilka är då att betrakta som urfolk? De första jägarna och fiskarna anlände för omkring 10 000 år sedan. Det finns belägg för jordbruk och boskapsskötsel på olika platser i norra Skandinavien för mer än 4000 år sedan, bland annat i Härjedalsfjällen. För ungefär 2000 år sedan började den samiska etniciteten urskilja sig i Skandinavien genom språket. För ungefär 1000 år sedan introducerades tamrenskötsel, som under de följande århundradena blev en näring av betydelse för flera etniska historiska folkgrupper i norr såsom finnar, norrmän, kväner/lantalaiset, traditionella sydsamer och historiska fjällbönder. Trots detta är endast samer klassade som urfolk i Sverige, vilket har fått förödande konsekvenser för övriga urfolk och etniska folkgrupper.

Ett exempel är att Härjedalens kommun är samisk förvaltningskommun inom

ramen för minoritetspolitiken, vilket ytterligare osynliggör övriga härjedalingar som ättlingar till de ursprungliga nordborna. Minoritetspolitiken stödjer också att man konstruerar nysamiska namn på fjäll, sjöar och byar att användas i kartor och på vägs skyltar.

Riksantikvarieämbetet beskriver i de sydliga fjälltrakterna en fjällbondekultur som i vissa fall har anor tillbaka i förhistorisk tid men som inte är samisk. I Indalsälvens, Ljungans och Ljusnans dalgångar fanns agrara bosättningar i fjällkanten redan under järnåldern.

Att skapa förutsättningar för fjälljordbruk och fåbodbruk är därmed viktigt för kulturmiljön och kulturarvet. Dessa kulturmiljöer har rötterna i förhistorisk tid, men numera får man alltså inte längre ange historiska härjedalska namn på fjäll, sjöar och byar.

Det är fegt och populistiskt av riksdag och regering att ge en folkgrupp status som urfolk och särskilda privilegier, inte minst när den samiska etniciteten är sentida i förhållande till övriga etniska folkgrupper och ursprungliga nordbor.

Ska man kanske se allt detta som följder av geopolitiska händelser?

Konsekvenserna av Rysslands och Norges tidiga agerande i gränsfrågorna under 1800-talet skapade en ny situation med överbetning som följd, och staten valde att erbjuda livsutrymme för nord-samer och rennäring längre söderut, vilket genomfördes fram till mitten av 1900-talet. Samerna hade att välja mellan att sälja sina renar och ingå i det svenska samhället på lika villkor som övriga medborgare eller att gå söderut med sina renhjordar.

Härjedalen och Jämtland är Sveriges senaste krigsbyte, och därmed förlorare. Vinnaren skriver som bekant historien. Den ursprungliga befolkningen var i huvudsak jägare och fiskare, boskapsskötare och bönder som blev svenskar 1645, då Danmark-Norge förlorade överhögheten över området. Härjedalen och Jämtland utsågs av staten till expansionsområde för rennäringen, och befolkningen belastades ytterligare genom att staten under hot om expropriation inköpte stora markområden från fjällbönderna. Staten beredde väg för renägarna söderut längs fjällkedjan in i fjällböndernas marker för att tillgodose renägarnas behov när renhjordarna blev större. Denna expansion söderut pågår fortfarande. De ursprungliga invånarna blev andra klassens medborgare och är det till denna dag.

Historiskt bedrev flera etniska historiska folkgrupper i norr renskötsel som en del i ett mångbruk av markerna. Det var först med 1928 års renbeteslag som det slutligen blev ett etniskt privilegium för samer att bedriva rennäring i Sverige. Vid förra sekelskiftet var det faktiskt fjällbönderna i Härjedalen som hade huvuddelen av renantalet i landskapet.

Staten har alltså mer eller mindre godtyckligt överfört rättigheterna att inneha renar och till renbete från en folkgrupp till en annan. Dessutom knyts kultur och historiska rättigheter till innehavet av renar. Kanske kan man se det som att detta är ett uttryck för "att härska". Sammantaget så har detta blivit väldigt fel. Så är det också när dessa successiva processer numera beskrivs som "tvångsflyttning" av renskötande samer. Det var fjällbönderna i Jämtland och Härjedalen som blev de slutliga

Historiskt bedrev flera etniska historiska folkgrupper i norr renskötsel som en del i ett mångbruk av markerna.

förlorarna efter de historiska gränstvisterna längst i norr. De fick sälja sina djur och flytta söderut till arbeten inom industrin. Det var också en form av tvångsflyttning när en halv miljon norrlänningar tvingades flytta söderut under 1960-talet.

I en aktuell och uppmärksam dom i Högsta domstolen den 23 januari 2020 vann Girjas sameby över staten och fick rätt till jakten och fisket i ett område i norra delen av Gällivare kommun. Detta öppnar upp för att fler etniska grupper kan kräva rätten till sina förfäders marker med samma motivering som domen stödjer sig på. I Norrbotten och Västerbotten borde nu kvänerna/lantalaiset samt ursprungssamer som hamnat utanför renskötseln också kunna yrka urminnes hävd genom ett historiskt brukande av markerna.

I Härjedalen, Jämtland och norra Dalarna är det främst fjällbönderna som kan yrka urminnes hävd genom historiskt ägande och brukande av markerna. Detta bekräftades genom domen i det så kallade Härjedalsmålet, som avgjordes år 2004, efter en 14 år lång rättsprocess, och som innebär att markägarna fick ha kvar rätten att bestämma över renbete och teckna avtal med renägarna om bete.

Riksdag och regering måste inse och acceptera behovet av att återupprätta en korrekt historieskrivning för norra Sverige. Den svenska statsbildningen är relativt sentida i norra Sverige, liksom övertagandet av Jämtland och Härjedalen efter freden i Brömsebro 1645. Under den koloniala expansionen sedan 1200-talet har flera folkgrupper och etniska minoriteter behandlats hårdhänt och osynliggjorts utifrån snäva politiska perspektiv bestämda i Stockholm.

Det är dags för eftertanke och ökad hänsyn – att göra om och göra rätt. Allt detta kan starta inom ramen för en objektiv sanningskommission som innefattar alla berörda historiska folkgrupper i norra Sverige. Det enda hållbara är att utgå från den faktiska historiken och att på sakliga grunder synliggöra alla historiska etniska folkgrupper i norra Sverige.

Vi behöver minska inflytandet från centrala myndigheter som inte kan och förstår att hantera situationen i norra Sverige. Vi behöver utveckla nya former för samarbete och lokal utveckling genom ett ökat utrymme för lokal demokrati.

Olle Larsson
Ordförande
Landsbyggspartiet
Härjedalen
debatt@nyatider.nu

